
ANTIKVARISK KONSEKVENSBESKRIVNING

UPPDRAG: Nyköping, Ribban 7
FASTIGHET: Ribban 7, Nyköping
BESTÄLLARE: Svefa AB
ANSVARIG: Martin Åhrén
DATUM: 2024-10-20

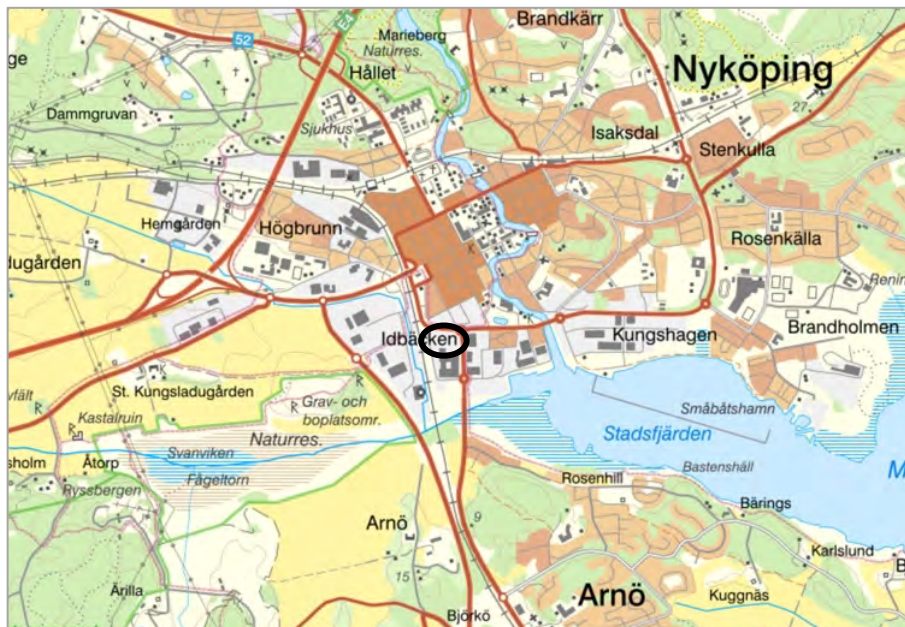
INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Del 1 – Beskrivning	3
Orientering.....	3
Administrativa uppgifter.....	3
Bakgrund.....	3
Läsanvisningar	4
Begrepp.....	4
Bedömningsgrunder	4
Riksintresse för kulturmiljövården.....	5
Riksantikvarieämbetets handbok ”Kulturmiljövårdens riksintressen”	7
Plan- och bygglagen	8
Tidigare ställningstaganden	8
Översiktsplan Nyköping 2040	8
Stadssiluetsanalys.....	9
Platsens historia.....	11
Ribbans historia	13
Del 2 – Analys	15
Platsens övergripande karaktär	15
Befintliga byggnader	15
Byggnadsvolymer och stadssiluett.....	16
Gestaltning.....	17
Planstruktur och stadsbild	17
Kulturhistoriska värden.....	18
Analys av platsens förutsättningar	18
Del 3 – Konsekvensbeskrivning	20
Planförslaget	20
Planförslagets konsekvenser	20
Platsens historia.....	20
Befintliga byggnader	21
Byggnadsvolymer och stadssiluett.....	21
Gestaltning.....	21
Planstruktur och stadsbild	22
Samlad bedömning enligt miljöbalken 3 kap.....	23
Arnö-Stora Kungsladugården (D56).....	28
Nyköping (D57)	28
Samlad bedömning enligt plan- och bygglagen 2 och 8 kap.....	28
Källor.....	30

DEL 1 – BESKRIVNING

ORIENTERING

Fastigheten Ribban 7 ligger inom den tidigare industristadsdelen Spelhagen i södra delen av Nyköping och gränsar mot Hamnvägen i norr och Arnöleden i öster. Söder om fastigheten står Cewes/ABB:s tidigare industribyggnad på Ribban 5.

Karta över Nyköping med Ribban 7 inringad med svart. Karta från www.lantmateriet.se 2022-04-26.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Kommun	Nyköping
Stadsdel	Spelhagen
Fastighet	Ribban 7, Nyköping
Beställare	ABB genom Svefa AB
Kontaktpersoner	Anders Wenning
Planarkitekt	Urban Minds AB
Uppdragsansvarig	Martin Åhrén, certifierad sakkunnig KUL, nivå K
Uppdragets omfattning	Antikvarisk konsekvensbeskrivning
Rapportens status	Granskningshandling
Rapportdatum	2024-10-20

BAKGRUND

Under åren 2019–22 arbetade fastighetsägarna Castellum och ABB med en ny detaljplan för hela kvarteret Ribban. Ett planförslag gick på samråd hösten 2022 men till följd av bland annat en fastighetsförsäljning blev det fortsatta planarbetet vilande. Nu har arbetet återupptagits för den norra delen av kvarteret, Ribban 7, med intentionen att planen skall gå på granskning under hösten 2024. Fastigheten ägs av ABB och är idag helt obebyggd.

Ribban 7 ligger mellan två riksintressen för kulturmiljövården vilket lett till att Nyköpings kommun ställt krav på att en antikvarisk konsekvensbeskrivning skall tas fram under planprocessen. Hus o Historia gjorde en konsekvensbeskrivning av samrådsförslaget 2022 (*Antikvarisk konsekvensbeskrivning Nyköping, Ribban 2022-11-16*). Denna konsekvensbeskrivning är en revidering som anpassats efter det nya planområdets förutsättningar.

LÄSANVISNINGAR

Denna konsekvensanalys består av tre delar: *Beskrivning*, *Analys* och *Konsekvensbedömning*.

Del 1 – *Beskrivning* redovisar de dokument, lagar och begrepp som legat till grund för och styrt arbetet med analysen och konsekvensbedömningen. Här finns också en redogörelse för tidigare ställningstaganden samt platsens historia.

Del 2 – *Analys* beskriver platsens övergripande karaktär och redogör också för viktiga stadsbyggnadsegenskaper i den befintliga miljön. Egenskaperna är uppdelade på fem rubriker: *Befintliga byggnader*, *Byggnadsvolymer och stadssiluett*, *Gestaltning* samt *Planstruktur och stadsbild*. Därefter följer en beskrivning av platsens kulturhistoriska värden samt en analys av platsens förutsättningar.

Del 3 – *Konsekvensbedömning* redovisar vilka konsekvenser planförslaget får för kulturmiljön. Konsekvensbedömningen är uppdelad på samma rubriker som analysen: *Befintliga byggnader*, *Byggnadsvolymer och stadssiluett*, *Gestaltning* samt *Planstruktur och stadsbild*. Därefter görs en samlad bedömning av konsekvenserna med avseende på miljöbalken 3 kap. och plan- och bygglagen 2 och 8 kap.

BEGREPP

Kulturmiljö som begrepp har definierats av Riksantikvarieämbetet i skriften *Vision för kulturmiljöarbetet 2030 (2016)*:

Kulturmiljö avser de avtryck som de mänskliga aktiviteterna genom tiderna avsatt i den fysiska miljön. Kulturmiljö är hela den av människor påverkade miljön som i varierande grad präglats av olika mänskliga verksamheter och aktiviteter. En kulturmiljö utgör en kontext som kan innehålla föremål, ortnamn eller traditioner som är knutna till platsen.

Stadsbild är det uppfattade sammanhanget i ett kvarter eller en stadsdel, det vill säga relationen mellan byggnader, miljöer och/eller områden. Stadsbilden definieras såväl av byggnadernas utbredning, höjder, volymer och material som av strukturer och grönområden.

Stadssiluetten är vad stadsbilden ger uttryck för på långt håll när staden betraktas från det omgivande landskapet eller viktiga kommunikationsstråk på land och vatten.

BEDÖMNINGSGRUNDER

Bedömningen av planförslagets konsekvenser för kulturmiljön har gjorts med utgångspunkt i följande lagar och dokument:

- Riksintressen enligt 3 kapitlet miljöbalken (SFS 1988:808) samt Riksantikvarieämbetets handbok *Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken (2014)*.
- Plan- och bygglagens 2 kapitel *Allmänna och enskilda intressen* samt 8 kapitel *Krav på byggnadsverk, byggprodukter, tomter och allmänna platser (SFS 2010:900)*.
- De nationella kulturmiljömålen enligt Kulturmiljöns mångfald (Kulturdepartementet prop. 2012/13:96).

RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN

Planområdet ligger omedelbart söder om riksintresset *D57 Nyköping* och strax norr om *D56 Arnö-Stora Kungsladugården*. Motiven och uttrycken för riksintressena är formulerade på följande sätt:

Arnö-Stora Kungsladugården

Motivering:

Odlingslandskap präglad av Kungsladugården, som sedan medeltiden tillhört Nyköpingshus, och som har kvar sin ursprungliga avgränsning mot staden. (Fornlämningsmiljö).

Uttryck för riksintresset:

Huvudbyggnaden från 1816–1819 efter Hårlemans normalritning, arbetarbostäder och medeltida kastalgrund. På Lindbacke järnålderslämningar. Nu betespräglad öppen hagmark, som tidvis har utnyttjats som stadshage. Slåttermarker på Svanvikens norra strand.

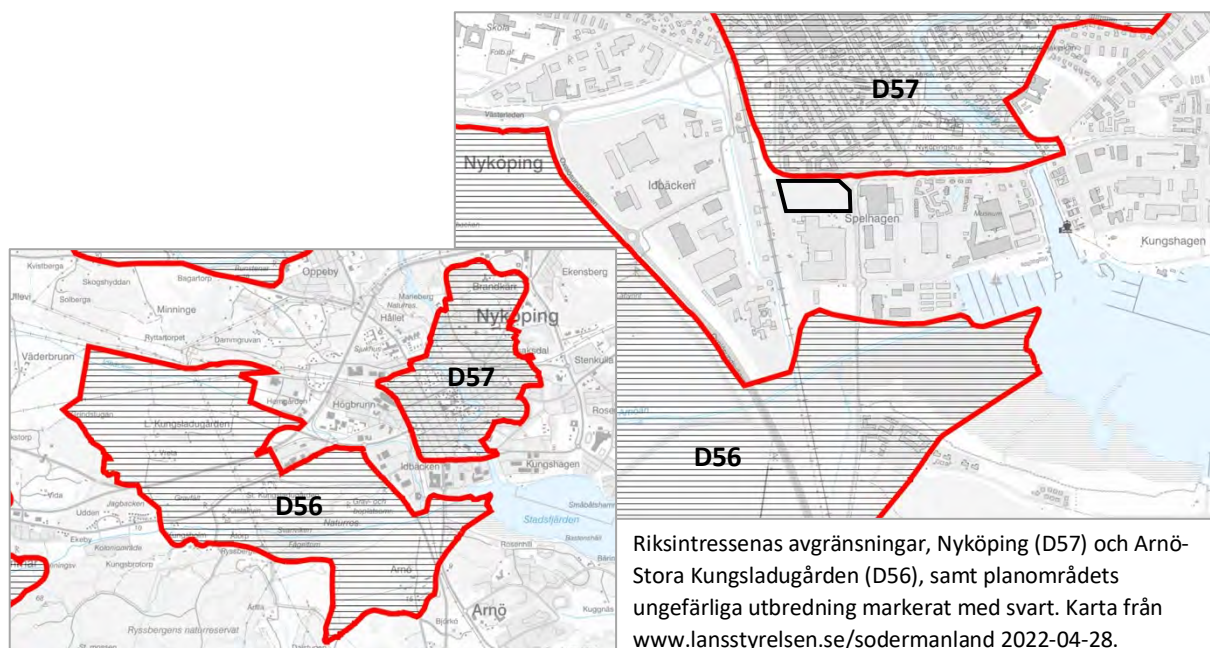
Nyköping

Motivering:

Residensstad som utgjort ett viktigt politiskt maktcentrum sedan medeltiden. Som huvudort i Karl IX:s hertigdöme 1568-1622 utvecklades staden till ett av landets första industriella centra. Stadsmiljö präglad av konsekvent genomförd reglering vid 1600-talets mitt, låg bebyggelse och industrianläggningar från skilda tider.

Uttryck för riksintresset:

Det medeltida Nyköpingshus utbyggt av Karl XI, i ruiner efter en eldsvåda 1665. De medeltida kyrkorna, stadsplanen med rätvinkligt rutmönster från regleringar 1647 och 1665, ett av landets mest konsekvent genomförda exempel på statsmaktens moderniseringssträvanden vid 1600-talets mitt. Torgmiljön med residenset och det f.d. rådhuset samt annan bebyggelse som kännetecknar residensstaden. Kvarnbyggnader och andra industrianläggningar. 1900-talets bostadsbebyggelse med flerbostadshus, villaområden och "miljonområdet" Brandkärr.

2014 tog Länsstyrelsen Södermanland fram kunskapsunderlag för de båda riksintressena. I underlagen ingår värdebeskrivningar men också mål för hur riksintressena skall tillgodoses. Vad gäller Arnö-Stora Kungsladugården står följande:

Det öppna landskapet är bärande för förståelsen av kungsladugårdarnas funktion som kungliga storjordbruk likväl som det vittnar om det privata Arnös betydelse som storjordbruk. I landskapet inneboende strukturer, komponenter ska vårdas och brukas för att öka acceptansen, förståelsen och kunskapen om riksintresseområdet. Olikåldriga komponenters möjlighet att förmedla kunskap om enskilda förlopp, sammanhang och händelser ska upprätthållas så de kan fortsätta bära vittnesbörd om områdets historia och utveckling.

Kulturlandskapet i riksintresseområdet med öppna inägor omgivna av skogsmark med fornlämningar, stora gårdar och torpmiljöer med sammanbindande vägnät, ska vårdas och förvaltas så att de bevaras opåverkade så långt möjligt och kan upplevas. Stadsfronten ska fortsatt vara tydligt avgränsad och hålla en låg stadssiluett.

Landskapets komponenter ska vårdas och vidmakthållas. Genomresande ska kunna uppleva det storslagna öppna jordbrukslandskapet.

- *Åtgärder i området ska underordna sig utpekade värden. Kunskapsspridande åtgärder ska främjas.*
- *Den öppna åkermarken ska brukas och besås med lågväxande gröda som möjliggör att sambanden mellan storgårdarna och det vidsträckta landskapet bibehålls.*
- *Öppna diken ska bibehållas.*
- *Hagar, bryn och ängar bör hävdas.*
- *Fornlämningar bevaras och värden av tydliga fornlämningar ska upprätthållas så de kan ses och upplevas.*
- *Bebyggelse underhålls på antikvariskt anpassat vis.*
- *Ny bebyggelse underordnas befintlig bebyggelses placering, struktur och utformning. De höga historiska byggnaderna, bl.a. Nyköpingshus och stadens kyrkor, ska fortsatt dominera stadens siluett.*
- *Befintligt äldre vägnät ska underhållas och bibehållas småskaligt.*

Motsvarande mål för hur riksintresset Nyköping skall tillgodoses är formulerat på följande vis:

Bevara Nyköpings karaktär av småstad med dess tydliga historiska prägel. De fysiska uttrycken för Nyköpings utveckling från medeltidsstad via 1600-talets rutnätsstad till en av sent 1800-tal och tidigt 1900-tal präglad småstad ska bevaras och vara avläsbara.

Området kring ån, med kringliggande grönska, dess fall, broar och kringliggande byggnader förmedlar stadens tidsdjup och utgör känsliga miljöer som ska fortsätta att brukas.

De olika stadsplanerna med rötter i olika tider ska kunna upplevas och utvecklas så att de fortsätter att utgöra ramar för sina respektive områden. Den för varje område karaktäristiska bebyggelsen ska behålla sin prägel och skalmässiga förhållanden. I Brandkärr värderas bebyggelse-, gatu- och grönområdesstrukturer framför de arkitektoniska. Äldre kulturhistoriskt intressant bebyggelse ska fortsätta att brukas och underhållas.

- *Viktiga komponenter som karaktäristisk bebyggelse, stadsplaner, vägar och grönområden, särskilt de utmed ån, ska bevaras och underhållas.*
- *De olika stadsplanerna, 1600-talets rutnätsplan, Hallmans och Östbergs stadsplaner, villaträdgårdsplanerna och den moderna för Brandkärr som var och en präglar olika delar av staden ska behålla sina kvarter och gatunät.*

- I Brandkärr ska i första hand strukturen bevaras.
- Miljöskapande historiskt intressanta byggnader, miljöer och andra kulturhistoriskt värdefulla byggnader ska kunna förstås och upplevas. Tidstypiska kvarter och enskilda byggnader ska bevaras och underhållas på ett sådant sätt att de bevarar sin karaktär.

RIKSANTIKVARIEÄMBETETS HANDBOK "KULTURMILJÖVÅRDENS RIKSINTRESSEN"

Rapporten *Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken – Handbok* (Raä 2014) ger bl.a. vägledning i bedömningen av hur förändringar kan förstärka eller försvaga de kulturhistoriska värden som identifierats inom ett riksintresse. Det är kommunens ansvar att säkerställa riksintressena vid upprättandet av översikts- och detaljplaner. Om de kulturhistoriska värdena förvanskas eller försvinner kan förändringen bedömas som en påtaglig skada. Om så är fallet kan länsstyrelsen upphäva en detaljplan med hänvisning till riksintresset.

Områdets värden kommer att	Förändring						
	förädlas	förökas	förstärkas	förlä oförändrade	försvagas	förvanskas	försvinna
Innebörd	förbättring			neutral påverkan	skada	påtaglig skada	
Förhållnings-sätt	Inspirera - stärka Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra - lindra Minimera skadan	Ej tillåtligt Undvika skadan	

Tabell för bedömningen av olika förändringars påverkan på riksintressen enligt Riksantikvarieämbetets rapport *Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken – Handbok* (2014-06-23).

Handboken säger följande om påtaglig skada:

Landskapets läsbarhet – d.v.s. möjligheterna att förstå och uppleva ett områdes riksintressanta kulturhistoriska sammanhang, såsom det kommer till uttryck i landskapet – är central vid urvalet av riksintressen och därmed även i analysen av en förändrings påverkan på kulturmiljön. [...]

Miljöns riksintressanta egenskaper består i alla de fysiska uttryck – objekt, karaktärsdrag, strukturer, funktioner och samband – som gör den riksintressanta historien läsbar i landskapet. Det är åtgärdens konsekvenser för denna läsbarhet som ska lyftas fram i skadeanalysen. Avgörande för bedömningen är i hur hög grad platsen fortsatt kommer att karaktäriseras av eller kunna återspegla det riksintressanta kulturhistoriska sammanhang som ligger till grund för utpekandet. [...]

Avgörande för bedömningen av om en förändring kan innebära påtaglig skada eller inte är i hur hög grad platsen fortsatt karaktäriseras av eller har förutsättningar att återspegla det riksintressanta kulturhistoriska sammanhang som varit präglade. [...]

Vid bedömningen av påtaglig skada bör, enligt de allmänna råden, även tidigare ingrepp och/eller skador beaktas. [...] I de fall då tidigare förändringar har inverkat negativt på miljöns kapacitet att särskilt väl återspegla ett riksintressant kulturhistoriskt sammanhang bör dock dessa förändringar beaktas i bedömningen av påtaglig skada. [...]

I de fall den föreslagna åtgärden innebär att de riksintressanta uttrycken och karaktärsdragen, eller delar av dessa, förloras eller förvanskas bör skadan bedömas som påtaglig. Det kan handla om att fysiska uttryck – objekt, karaktärsdrag, strukturer, funktioner och samband –

försvinner eller att nytillskott dominerar över eller släcker ut de karaktärsdrag och samband som är avgörande för riksintresset. Att uttryck och egenskaper förvanskas innebär att de finns kvar men förändras på ett sätt eller i en omfattning att de inte längre tillräckligt tydligt återspeglar det riksintressanta kulturhistoriska sammanhanget. Om åtgärden innebär att riksintressets uttryck och karaktärsdrag försvagas föreligger risk för påtaglig skada. Det kan innebära att uttrycken förändras eller landskapets rumsliga samband och sammanhang fragmenteras på ett sätt som inte omöjliggör men som påtagligt försvårar läsbarheten av det riksintressanta kulturhistoriska sammanhanget.

De två riksintressena Arnö-Stora Kungsladugården och Nyköping täcker ett stort geografiskt område och ett långt tidsspänn, om än med stark betoning på tiden före 1850. Det omfattar därför en rad olika fysiska uttryck i form av objekt, karaktärsdrag, strukturer, funktioner och samband. Bedömningen av en förändrings påverkan på riksintresset skall göras på en övergripande nivå, men den kan också göras för dess ingående delar. Handboken säger följande om detta:

Påtaglig skada kan hävdas på både riksintresset som helhet och på aspekter eller delområden inom den riksintressanta miljön. [...] Ett mindre delområde kan anses vara av så stor betydelse för områdets samlade värden att en åtgärd som endast eller i huvudsak påverkar delområdet kan anses medföra påtaglig skada på hela riksintresset.

PLAN- OCH BYGGLAGEN

I plan- och bygglagen finns allmänna bestämmelser som skall tillämpas vid upprättandet av nya detaljplaner. Det aktuella planområdet ligger mellan två riksintressen för kulturmiljövården, därav skall följande paragrafer tillgodoses.

2 kap. Allmänna och enskilda intressen:

6 § Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

- 1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan. [...]*

8 kap. Krav på byggnadsverk, byggprodukter, tomter och allmänna platser:

9 § En obebyggd tomt som ska bebyggas ska ordnas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. [...]

TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDEN

ÖVERSIKTSPLAN NYKÖPING 2040

I översiktsplanen framgår att Spelhagen är ett område lämpligt att utveckla till stadsliknande karaktär i kvartersstruktur med blandning av bostäder och arbetsplatser. Spelhagen fungerar också som en attraktiv entré till Nyköping från vattnet samt utgör en sammanbindande länk mellan stadskärnan och Arnölandet. Viktiga förutsättningar för den kommande exploateringen är områdets närhet till både centrum och vattnet vilket skall nyttjas som en tillgång vilket motiverar en hög befolkningstäthet. Ny bebyggelse föreslås med en generell byggnadshöjd om 4–5 våningar. Enstaka högre byggnader kan prövas under förutsättning att siktlinjer mot värdefulla kultur- och bebyggelsemiljöer upprätthålls och att den nya bebyggelsen underordnar sig stadens siluett och landmärken.

Nyköpings kommun har tydliggjort hur man tolkar mötet mellan stadens kommande utveckling och de två riksintressena för kulturmiljö Arnö-Stora Kungsladugården och Nyköping:

Arnö – Stora Kungsladugården är av riksintresse för kulturmiljövården. Riksintressets anspråk gäller stadens avgränsning mot jordbruksmarken och dess siluett av betydelse för upplevelsen av och förståelsen för riksintresset. Kommunen anser att ny tät bebyggelse kan uppföras i centralorten utan att riksintresset skadas.

Den västra stadsfronten mot riksintresseområdets kulturlandskap behöver utformas med särskild omsorg, vara stadsmässig och byggnadshöjderna behöver studeras noggrant. Kommunen anser att den västra stadsfronten med en omsorgsfull gestaltning tål en bebyggelsehöjd om 4–5 våningar utan att dessa riksintressen skadas. De höga äldre karaktärsbyggnaderna, främst Nyköpingshus och stadens kyrkor, ska klart avtecknas i centralortens siluett från riksintresseområdet sett. Antikvarisk utredning ska göras i samband med planläggning.

Nyköpings stadskärna och Brandkärrs miljonprogramsområde är av riksintresse för kulturmiljövården. Stadskärnans skala och Brandkärrs områdesstruktur har betydelse för upplevelsen av riksintresset.

För utvecklingsområdena utanför stadskärnan, som den är avgränsad i riksintresset Nyköping, anser kommunen att något högre bebyggelse med en generell byggnadshöjd om 4–5 våningar utgör en lämplig norm utan att riksintresset skadas. Med denna relativt begränsade höjdskala som grundnorm kan god täthet åstadkommas där så erfordras. Enstaka byggnader med högre våningshöjd kan prövas under förutsättning att siktlinjer mot värdefulla kultur- och bebyggelsemiljöer upprätthålls och att den nya bebyggelsen underordnar sig stadens siluett och landmärken.

Högre byggnadshöjder kan prövas om den lokalt sett bidrar positivt till stads- och landskapsbild, exempelvis mot omgivande breda gaturum, större park- och vattenrum, betoning av huvudstråk respektive offentliga funktioner, eller annan väsentlig lokal förutsättning. I samband med planläggning ska tillkommande volymers påverkan på riksintressets värden utredas.

STADSSILUETTSANALYS

2019 sammanställdes *Stadssiluettanalys Nyköpings tätort* av KMV Forum och Reuter Metelius Kulturmiljöspecialister på uppdrag av Nyköpings kommun. Syftet var att ta fram ett kulturhistoriskt underlag för bedömningar av var i staden det kan vara lämpligt att placera byggnader med relativt höga byggnadshöjder i förhållande till de två riksintressena Arnö-Stora Kungsladugården och Nyköping. I sammanfattningen framgår att:

Nyköping har en relativt samlad/jämn siluett i en relativt låg höjdskala där de historiska byggnaderna utmärker sig med sina karaktäristiska takformer. Stadssiluetten upplevs framförallt ifrån vattenrummen samt från den västra infarten till staden. Andra platser som möjliggör upplevelsen av Nyköpings stadssiluett är bergen/höjderna Kråkberget och klockstapeln på Borgarberget. På håll syns staden annars bäst från Östersjön eller väster där Kungsladugårdens öppna odlingsmarker möter staden och bidrar till en skarp kontrast mellan odlingslandskapet och stadsbebyggelsen. I Nyköpings stadssiluett finns ett antal av riksintressets värdebärare av vilka Nyköpingshus, de medeltida kyrkorna S:t Nicolai kyrka och Allhelgonakyrkan utgör mycket viktiga delar. En annan påtaglig och viktig del är den låga bebyggelsen. Arnö-Stora och lilla kungsladugården utgör ett odlingslandskap som uppkom under slottets förvaltning. Det finns ett mycket viktigt visuellt samband mellan Arnö och staden som även det på sätt och vis är del av stadssiluetten.

I rapporten finns också en bedömning av de två riksintressenas roll i Nyköpings stadssiluett. Gällande Nyköping står följande:

I Nyköpings stadssiluett finns ett antal av riksintressets värdebärare av vilka Nyköpingshus, de medeltida kyrkorna S:t Nicolai kyrka och Allhelgonakyrkan utgör mycket viktiga delar. En annan påtaglig och viktig del är den låga bebyggelsen. Nyköpingsån går rakt igenom staden och delar denna i två delar. Det finns ett antal broar över ån som förbinder de båda delarna. När man närmar sig staden från sjösidan är det framför allt de två höga flerbostadshusen på Brandholmen man först ser, sedan framträder den f d silon (idag ombyggd till bostäder), Kungstornet, västra och östra klockstaplarna och kyrktornen. Vid ån ligger äldre industribyggnader, kvarn och bryggeri som visar på vattenkraftens betydelse för lokalisering av verksamheter. På håll syns staden bäst från Östersjön eller från väster där Kungsladugårdens öppna odlingslandsmarker möter staden och bidrar till en skarp kontrast mellan odlingslandskapet och stadens bebyggelse.

Riksintresset Arnö-Stora kungsladugårdens roll beskrivs enligt följande:

Detta riksintresseområde ingår inte i stadssiluetten, men det finns ett mycket viktigt visuellt samband mellan Arnö och staden. Stora och lilla Kungsladugårdarna anlades för att försörja det kungliga hovet vid Nyköpingshus. Området utgör således ett odlingslandskap som uppkom under slottets förvaltning. Före exploateringen av Idbäcken och Spelhagen hängde området samman geografiskt med Nyköpingshus. Genom Nyköpings stadssiluett med bland annat Nyköpingshus i öster med odlingslandskapet i förgrunden finns fortfarande ett viktigt visuellt samband mellan de båda riksintresseområdena som är viktigt att ta hänsyn till. Området med sitt öppna landskap är också en viktig del av upplevelsevärde när man närmar sig Nyköping från väster. Här är stadsfrontens möte med en lågt exploaterad landsbygd särskilt tydlig.

Rapporten är indelad i sex delområden vilka alla pekats ut som utvecklingsområden för tät blandstad i översiktsplanen. Spelhagen är ett av dessa sex områden och i sammanfattningen ges följande rekommendationer:

Högre bebyggelse (från 4 våningar och uppåt) än dagens skulle påverka angöringen till staden via Arnöleden och ge staden en ny typ av siluett i vyer från omlandet söderom och från Stadsfjärden. Högre bebyggelse (från 4 våningar och uppåt) riskerar att påverka vyn och siluetten av Nyköpingshus sett från årummet i stadskärnan. Bebyggelsehöjder inom områdets sydvästra delar har mindre betydelse för påverkan på riksintresset Nyköping, men kan ha betydelse för eventuell påverkan på riksintresset Arnö – Stora och Lilla Kungsladugårdar.

Framtida exploatering bör ställas i relation till angöringen till staden söderifrån och i relation till att Spelhagens norra del utgör fond till Nyköpingshus. Vid framtida exploatering ska eventuell påverkan på siluetten på Nyköpingshus utredas, gäller framför allt vyn från årummet. Ju längre sydväst inom området, desto lägre risk för negativ påverkan på riksintresset Nyköping. Eventuell påverkan på riksintresset Arnö – Stora och Lilla Kungsladugården bör också utredas vad gäller odlingsmarkernas möte med staden.

Även om det aktuella planområdet är en del av Spelhagen är det ändå intressant att redovisa rekommendationerna för det intilliggande industriområdet Idbäcken. Anledningen är att Idbäcken har en tydligare roll än Spelhagen både i relationen mellan staden och riksintresset Arnö-Stora Kungsladugården och i stadssiluetten. Rekommendationerna för Idbäcken sammanfattas på följande sätt i rapporten:

Högre bebyggelse (från fem våningar och uppåt) skulle påverka angöringen till staden från Stora och Lilla Kungsladugården med omland, och ge staden en ny typ av siluett i vyer västerifrån. Högre bebyggelse i den norra delen riskerar att skymma vyn mot Nyköpingshus, och därmed påverka den visuella kopplingen mellan de båda riksintresseområdena.

Framtida exploatering bör ställas i relation till områdets placering i angöring till staden väster ifrån via Västerleden och Oxelösundsvägen. Med hänvisning till riksintresset Arnö – Stora och Lilla Kungsladugården, bör stadsfronten framgent fortsatt vara tydligt avgränsad och bibehålla sin låga siluett. Området bör därför ha en låg bebyggelse, upp till 4 våningar. Möjligen kan enstaka högre hus (15 våningar) prövas i områdets södra del, som angränsar mot värmeverket.

PLATSENS HISTORIA

Ända fram till 1600-talets slut var Svanviken fortfarande seglingsbar och det som idag är östra delen av Kilaån söder om Spelhagen var då ett sund. Namnen på olika platser i landskapet avslöjar hur brett sundet var vid denna tid. Ett exempel är sjöstugan på Arnölandet öster om Arnöleden som låg vid stranden men som idag ligger en bra bit upp på land. Likaså låg de södra delarna av Spelhagen länge under vatten. Men med landhöjningen förändrades landskapet och Svanviken reducerades successivt till en å. Dess båda stränder, som sakta närmade sig varandra, svämmar över regelbundet och har därför brukats för slätter och bete, även till mindre del inom Spelhagen.

Utsnitt ur karta över Nyköping med omnejd vid slutet av 1600-talet. Här syns Svanviken, Stora Kungsladugården och Arnö. Dagens Ribban 7 ligger ungefär där det står "slätt" norr om inloppet till Svanviken. Karta från www.lantmateriet.se 2022-04-26.

Området där Spelhagen ligger tillhörde Stora Kungsladugårdens, och därmed kronans mark från medeltiden till början av 1900-talet. Marken brukades under lång tid för att underhålla hovet vid Nyköpingshus men med 1600-talets centralisering av makten övergick Stora Kungsladugården till att bli en arrendegård istället. Närheten till staden och hamnen gjorde dock att Spelhagen kom att få en större betydelse för Nyköpings utveckling än som odlingsmark. Då liksom nu fungerade vägen mot Oxelösund och Idbäcken som naturliga avgränsningar i landskapet och när järnvägen mellan Oxelösund och Eskilstuna invigdes år 1875 förstärktes gränsen mellan staden och det angränsande odlingslandskapet i väster. Järnvägens stickspår till hamnen blev i sin tur den naturliga stadsgränsen mot söder.

Karta över Nyköping från år 1888. Här syns stadens avgränsning mot järnvägen och Idbäcken i väster samt Hamnvägen i söder. Inom det område som senare blev Spelhagen är det bara tomterna närmast hamnen som är bebyggda. Karta från www.lantmateriet.se 2022-04-26.

Utvecklingen inom Spelhagen skedde länge utan stadsplan och var koncentrerad till området närmast hamnen. Här fanns stadens tullhus, magasin och annat som krävdes för sjöfarten. Längre in i Spelhagen fanns ett område med förråd ägda av staden men den västra sidan förblev oexploaterad ända fram till början av 1940-talet. Området längst i sydväst, direkt öster om järnvägen, överläts av staten till Nyköpings stad i början av 1920-talet men det dröjde ytterligare drygt tjugo år innan en plan upprättades och området styckades upp i tomter. År 1965 invigdes den nya motorvägen mellan Nyköping och Oxelösund. En stor del av Stora kungsladugårdens odlingsmark togs samtidigt i anspråk för att anlägga industriområdet Idbäcken. Följden blev att Nyköping fick en helt ny stadsfront mot söder och väster, dominerad av industrier, väg och järnväg. Intrycket förstärktes ytterligare när Arnöleden anlades på 1980-talet.

Flygfoto över Nyköpings hamn vid slutet av 1930-talet. Bebyggelsen inom Spelhagen är tämligen ostrukturerad och ligger längs Hamnvägen. Den västra delen (i bildens övre vänstra kant) utgörs ännu av öppen brukad mark. Foto: okänd, ur Järnvägmuseets bildarkiv.

RIBBANS HISTORIA

Kvarteret Ribbans historia är tätt förknippad med det för Nyköping välkända industriföretaget Cewe. Företaget grundades långt innan det flyttade till Spelhagen men det tydligaste spåret av Cewes verksamhet i Nyköping är alltså den bevarade fabriken på Ribban 5, både historiskt och visuellt. Ribban 7 köptes in 1963 för att möjliggöra framtida expansioner, men fastigheten kom aldrig att bebyggas med någon permanent industribebyggelse innan Cewe köptes av Asea 1970 och avvecklades 2019. Cewes och Ribbans utveckling kan sammanfattas med följande viktiga årtal:

- 1919 Charles Westerberg grundar verkstadsföretaget Charles Westerberg & Co i Nyköping.
- 1947 Företaget köper en tomt i kvarteret Ribban och uppför en ny fabrik och ett fristående gjuteri (på platsen för nuvarande Ribban 5).
- 1963 Företaget köper granntomterna (Ribban 6 och 7 idag) och uppför den första av tre planerade etapper i en omfattande utbyggnad av fabriken. Den befintliga fabriken byggs om. Ansvarig arkitekt var Åke Janson Arkitektkontor AB, Nyköping.
- 1969 Utbyggnaden av fabriken (etapp två och tre) är slutförd. De äldre byggnaderna, som gjuteriet, rivs.
- 1970 Charles Westerberg & Co köps upp av Asea och ombildas till Cewe-Selfa AB.
- 1975 Företaget bygger ut fabriken ytterligare. Ansvarig arkitekt var återigen Åke Janson Arkitektkontor AB, Nyköping. En fjärde utbyggnadsetapp planeras mot norr men den genomförs aldrig.
- 1988 Asea och det Schweiziska företaget Brown Boveri slås samman vilket medför att fabriken i Nyköping blir en del av ABB.
- 2011 Fastigheten Ribban 5 köps av Kungsleden. ABB är kvar som hyresgäst och fortsätter att äga Ribban 6 och 7.
- 2013 ABB påbörjar en nedtrappning av verksamheten i Nyköping som då sysselsatte omkring 160 personer.
- 2019 ABB avvecklar den kvarvarande lagerhanteringen i Nyköping och flyttar ut från fastigheten Ribban 5 men fortsätter att äga Ribban 6 och 7.

Brandstationen fotograferad med Ribban 7 i förgrunden vid slutet av 1950-talet. Stickspåren till hamnen finns kvar och längs Hamnvägen står björkar precis som idag. Foto: okänd, ur Nyköpings kommuns bildarkiv.

Ortofoton med kvarteret Ribban tagna omkring 1960 (ovan till vänster), i början av 1970-talet (ovan till höger) och 2020 (till vänster). Här framgår utvecklingen i kvarteret men även den västra delen av Spelhagen under de senaste sextio åren.

När Spelhagen togs i bruk som industrimark var verksamheterna huvudsakligen småskaliga med ett gytter av byggnader och upplagsplatser. Men redan under 1960-talet började de små tomterna att slås samman och bilda större enheter. Likaså blev byggnaderna successivt större. Idag är strukturerna storskaliga och antalet byggnader är få, men de är stora till ytan. Inom kvarteret Ribban har den tidigare utspridda verksamheten koncentrerats till ett stort fabrikskomplex. Ribban 7 i den norra delen av kvarteret är obebyggd efter att de mindre byggnader som fanns där revs redan omkring 1970.

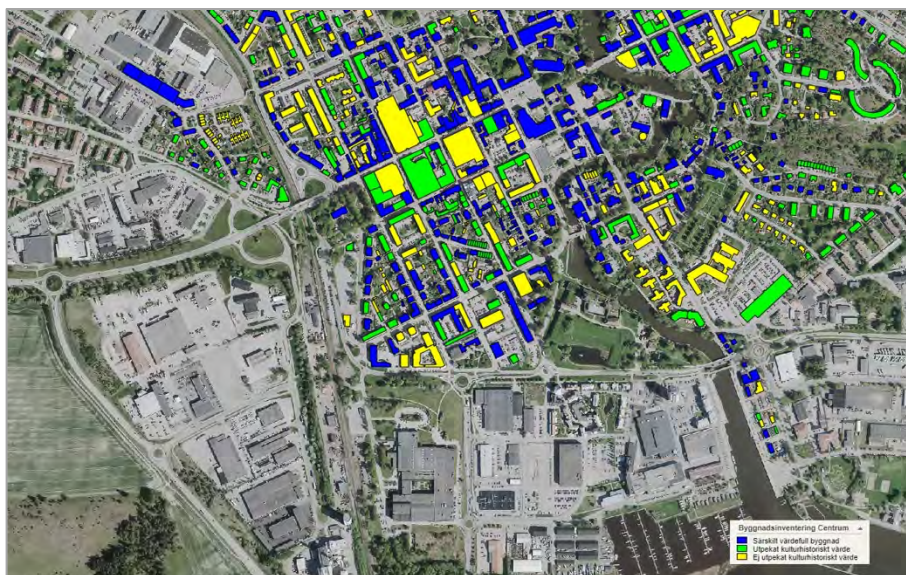
Ortofoton från www.lantmateriet.se 2022-04-28.

DEL 2 – ANALYS

PLATSENS ÖVERGRIPANDE KARAKTÄR

Cewes/ABB:s tidigare industri kvarter Ribban upptar en stor del av Spelhagens västra sida, väl avgränsat från resten av stadsdelen genom Arnöleden. Den obebyggda fastigheten Ribban 7 har med tiden antagit formen av en park med kortklippt gräs och uppvuxna träd sedan järnvägsspåret till hamnen revs omkring 1970. Direkt söder om, på Ribban 5, finns Cewes och senare ABB:s bevarade stora industribyggnad och i norr löper Hamnvägen som en gräns mot den gamla staden. Stadsbebyggelsen domineras av en småskalighet och en indelning i tydliga rutnätskvarter. I kontrast till detta står Spelhagens storskaliga byggnader och öppna logistiktor. Väster om Ribban 7 ligger järnvägen och industriområdet Idbäcken med det höga värmeverket.

Bortsett från värmeverket är bebyggelsen kring Ribban 7 förhållandevis låg. De stora avstånden mellan byggnaderna i västra Spelhamen vittnar om områdets historiska funktioner men de skapar också stora öppna ytor som saknar stadskvarterens intimitet och mänskliga skala. Grönstrukturen är till mindre del planerad och till största del en konsekvens av att marken inte tagits i anspråk för bebyggelse eller gator. Det gröna stråket längs den norra sidan av Ribban 7, längs Hamnvägen, är en del som har en påtagligt karaktärsskapande roll i gaturummet.

Översiktsbild från Nyköpings kommuns byggnadsinventering av centrum. Här framgår bland annat vilka byggnader som bedömts som särskilt värdefulla (blå). Mest intressant för denna utredning är dock jämförelsen av bebyggelsens skala i stadskärnan och i Spelhamen. Både byggnadernas storlek och strukturerna är väsensskilda mellan stadskärnan å ena sidan och Spelhamen och Idbäcken å andra sidan. Varken Spelhamen eller Idbäcken har inventerats och därför saknas bedömningar i dessa områden. Bild från rapporten *Nyköping – Kulturhistorisk byggnadsinventering 2015–2016* av Sörmlands museum (2016).

BEFINTLIGA BYGGNADER

Ribban 7 saknar byggnader idag men i den närmaste omgivningen finns två som bedömts vara särskilt värdefulla enligt Nyköpings kommun: Cewe/ABB:s gamla fabriksbyggnad på Ribban 5 och den före detta brandstationen på norra sidan Hamnvägen (Tennishallen 3). Fabriksbyggnaden är uppförd i etapper mellan 1948 och 1975 i en modernistisk stil med fasader av rött tegel och vit silikatsten. Brandstationen är uppförd 1948–50, även den med röda tegelfasader, i en funktionalistisk stil. I båda fallen ger det röda teglet byggnaderna sina karaktärer men materialet var också vanligt för dessa

byggnadstyper då det är långsiktigt hållbart endast med ett begränsat underhåll, något som passade bra inom industrin inte minst.

Fabriksbyggnadens ännu välbevarade, karaktärsfulla sydvästra hörn (Ribban 5).

Nyköpings f.d. brandstation har en tids-typisk arkitektur med ett stort inslag av dekorativa detaljer och påkostade materialval (Tennishallen 3). Foto: Marcus Langbrandt från www.sn.se 2019-08-26.

BYGGNADSVOLYMER OCH STADSSILUETT

Medan bebyggelsen på norra sidan av Hamnvägen har en traditionell skala huvudsakligen i två till fyra våningar är Cewe/ABB:s tidigare fabriksbyggnad en av Nyköpings allra största sett till ytan. Som en jämförelse skulle den täcka mer än två kvarter i den gamla rutnätsplanen i centrum och den sammanhängande fasadlängden är cirka 750 meter, innergården undantagen. Höjden, 14 meter, motsvarar ett normalt bostadshus i 3–4 våningar vilket är jämförbart med stadsbebyggelsen.

Till följd av att de befintliga byggnaderna omkring Ribban 7 inordnar sig i Nyköpings övriga bebyggelse utmärker de sig inte i stadssiluetten. Undantaget är det näraliggande värmeverket som tvärtom är ett mycket tydligt inslag i siluetten.

Sett från vallarna kring Nyköpingshus så utgör värmeverket den naturliga blickpunkten på horisonten. Ribban 7 döljs delvis av huset till höger i bild.

GESTALTNING

Ribban 7 kan lätt uppfattas som en anlagd park eller grönyta. Det klippta gräset och de uppvuxna träderna är en tydlig kontrast särskilt till den angränsande industribebyggelsen. Men dess nuvarande utseende är konsekvensen av en utebliven expansion, inte en medveten ambition att anlägga en park.

Panoramavy över Ribban 7 med Hamnvägen till vänster och Brukslagarvägen till höger. Idag är det lätt att uppfatta den obebyggda tomten som en anlagd park eller en allmän grönyta.

Den ursprungliga gestaltningen av fabriksbyggnaden på Ribban 5 bygger på ett fåtal material typiska för industribyggnader: rött lertegel, vit silikatsten, betong, plåt och fönsterglas. På den norra sidan av Hamnvägen är byggnaderna uppförda med fasader av ljus puts eller rött tegel och på den östra sidan av Arnöleden dominerar plåt eller plåt i kombination med rött tegel. Arkitekturen är enkel och rationell snarare än genomtänkt och omsorgsfull. Undantaget är den före detta brandstationen.

PLANSTRUKTUR OCH STADSBILD

Ribban var ursprungligen en tydligt integrerad del av det stora industriområdet Spelhagen. Med tiden har dock kvarteret isolerats mellan järnvägen och Arnöleden. Följden av den aldrig fullbordade fabriksutbyggnaden norrut har blivit att Ribban 7 antagit karaktären av en park. Som en konsekvens av detta är det i första hand byggnaden och dess närmaste omgivning i Ribban 5 som förmedlar något av den ursprungliga industrikaraktären. Området är dock sedan länge tillgängligt utan avgränsande stängsel och med de nuvarande funktionerna upplevs kvarteret som städat och fritt från det ogästvänliga intryck som normalt omger en industri. Intrycket domineras istället av fabriksbyggnadens storlek, de slutna tegelfasaderna och den modernistiska gestaltningen.

Den nuvarande planstrukturen i kvarteret Ribban är en konsekvens av Cewe/ABB:s historia på platsen. Ursprungligen fanns här fem tydligt avgränsade industritomter men idag finns det bara två uppdelade på tre fastigheter. Sammanslagningarna har gjort att Ribban 5 och 7 upplevs som en enhet trots att de var tre tomter från början. Följden av detta har blivit att skalan i strukturerna vuxit med tiden. Grönytan på Ribban 7 har dessutom fått en betydande roll i stadsbilden. Den bidrar inte bara med grönska i gaturummet kring Hamnvägen, den förstärker också upplevelsen av fabriksbyggnaden på Ribban 5 som en solitär.

Strukturerna öster om Ribban 7 har stora likheter med kvarteret Ribban men stadsbilden domineras i högre grad av stora asfalterade parkeringsytor. Längs Hamnvägen fortsätter dock det gröna stråket, om än mer medvetet planerat med cykelbana och alléträd. På den norra sidan av Hamnvägen möter bebyggelsen utan något avskärmade grönstråk. Här dominerar närheten till stadsbebyggelsen och dess tydliga kvartersstruktur intrycket helt och hållet.

KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Baserat på redovisningen ovan har följande värden identifierats:

- Kvarteret Ribban och Cewe är starkt förknippade med Nyköping. Företaget är ett av stadens viktiga varumärken historiskt sett och därför är också Ribban 7, som del av kvarteret, en viktig del av den lokala näringslivshistorien.
- Två av de befintliga byggnaderna i närheten av Ribban 7, Cewe/ABB:s fabriksbyggnad och den före detta brandstationen, är utpekade som särskilt värdefulla sett till deras kulturvärden.
- Valet av tegel som fasadmateriell har dominerat vid uppförandet av industrier och andra liknande byggnader historiskt sett tack vare en lång livslängd och ett minimalt underhåll. Det gäller även i området omkring Ribban 7 där såväl industrin och dagens handelsbyggnader som den före detta brandstationen är uppförda med fasader av rött tegel.
- Det gröna stråk som löper längs Hamnvägen är resultatet av både omedvetna och medvetna beslut. Inte desto mindre är det karaktärsskapande och betydelsefullt för stadsbilden.

Som helhet förmedlar kvarteret Ribban fortfarande en industrikaraktär men kulturmiljöns läsbarhet har avsevärt minskat till följd av nya funktioner, butikslokaler, mindre förändringar och tillägg. Den parkliknande karaktären i Ribban 7 (och delvis i Ribban 5) avviker i detta avseende men tillför istället värden till stadsbilden omkring Hamnvägen. Industrikaraktären är som tydligast längs järnvägen där släktskapet med industriområdet Idbäcken också är påtagligt. Det viktigaste, och i det närmaste enda, bevarade uttrycket för platsens historia och de kulturhistoriska sammanhangen är den stora fabriksbyggnaden i Ribban 5.

Ribbans västra sida ansluter mot stora asfalterade ytor längs järnvägen och förmedlar i viss utsträckning fortfarande intrycket av ett traditionellt industriområde. Släktskapet med Idbäcken är tydligt.

ANALYS AV PLATSENS FÖRUTSÄTTNINGAR

Nyköpings stad bestod fortfarande i början av 1900-talet huvudsakligen av den gamla rutnätsstaden från 1600-talet. Områdena söder och väster om staden var fortfarande öppen odlings- eller naturmark. Industriområdet Spelhagen planerades och började byggas ut under mellankrigstiden och industriområdet Idbäcken väster om järnvägen först på 1960-talet. Placeringen hade stora fördelar genom närheten till både hamnen och järnvägen. Järnvägen blev också gränsen för Spelhagen både mot väster och norr där ett stickspår löpte från Oxelösundsbanan till hamnen. Och Hamnvägen är alltså den självklara gränsen för de två karaktärsområdena staden/industrin.

Nyköping karaktäriseras fortfarande av en jämn och låg siluett och den gamla staden är starkt präglad både av rutnätsstadens struktur och småskaliga bebyggelse. Spelhagen avviker inte mer än med enskilda undantag från stadens siluett men i stadsbilden blir kontrasterna tydligare. Industriområdets fritt placerade och till ytan stora byggnader har ett väsensskilt uttryck i jämförelse med stadskärnan. Med utvecklingen av ett renodlat industriområde kom Spelhagen att få en helt annan

karaktär än den gamla rutnätsstaden. I princip allting stod i kontrast till stadsbebyggelsen: strukturen, gatornas utformning, kvarterens form och storlek, tomterna, byggnadernas volymer och höjder, byggnadsmaterialen, gestaltningen med mera.

Spelhagen och Idbäcken kom också att bilda en åtskiljande zon i det annars täta och i grunden sammanhängande kulturlandskapet kring Nyköping. Med stadens roll som maktcentrum sedan medeltiden och kungsladugårdarnas betydelse som makthavarnas odlingslandskap var stads- och naturlandskapet i praktiken förenat. Men med 1900-talets utveckling har naturlandskapet successivt minskat till förmån för den växande staden. Samtidigt har bebyggelsens skala ökat och med det har skillnaderna mellan de två karaktärerna också tydliggjorts. Spelhagen, och framförallt Idbäcken, utgör uppenbara kontraster till både den historiska staden och det öppna odlingslandskapet idag. Men både Spelhagen och Idbäcken är synnerligen värdefulla för berättelsen om Nyköpings moderna industrihistoria, om det utrymme den krävt och vilka konsekvenser det fått för kulturlandskapet.

Alla dessa förändringar, från industriområdenas splittring av det historiska kulturlandskapet till Spelhagens redan påbörjade omvandling från industri till en blandad stadsbebyggelse har lagt grunden för en vidare utveckling även av Ribban 7. Det historiska kulturlandskapets läsbarhet är låg och möjligheterna att förstärka den är få. Av den anledningen lämpar sig Ribban 7 väl för en exploatering. Ur kulturhistorisk synvinkel är det dock viktigt att Spelhagens storskaliga karaktär får finnas kvar för att vidmakthålla kontrasterna till den historiska stadskärnan. Den småskalighet som präglar rutnätsstaden bör inte vara ledstjärnan vid utvecklingen av Spelhagen. Istället bör industrins kvarvarande skala och volymer vara styrande vid planeringen. Mot bakgrund av detta bör också byggnadshöjderna kunna bli högre än stadskärnans, något som också framhålls i stadssiluetthanalysen från 2019.

Vy från nordost med Ribban 5 till vänster och Ribban 7 i bildens mitt. Spåren från det äldre kulturlandskapet är borta och det forna industriområdet Spelhagen förvandlas successivt till stadskvarter. Volymer och strukturerna är dock större än i den gamla rutnätsstaden.

DEL 3 – KONSEKVENSBESKRIVNING

PLANFÖRSLAGET

Följande konsekvensbedömning är gjord med utgångspunkt i den strukturplan som ligger till grund för granskningshandlingarna för Ribban 7 (daterad 2024-08-14). Förslaget syftar till att skapa bostäder i flerbostadshus med fyra till fem våningar grupperade i tre kvarter. Angöringen till kvarteren sker från Brukslagarvägen längs fastighetens södra gräns mot Ribban 5.

Strukturplan för Ribban 7 daterad 2024-08-14. Förslaget avser flerbostadshus i fyra till fem våningar med möjlighet till kommersiella lokaler i bottenvåningen.

PLANFÖRSLAGETS KONSEKVENSER

PLATSENS HISTORIA

Ett genomförande av planförslaget skulle leda till att kvarteret Ribbans historia skrivs om ännu en gång. Från att ha tillhört Stora Kungsladugårdens odlingslandskap omvandlades det till industrimark vid mitten av 1900-talet. Nu, 75 år senare, omvandlas det till en blandad stadsbebyggelse som även innehåller bostäder. Transformationerna speglar på ett tydligt sätt hur utvecklingen av de svenska städerna i allmänhet sett ut under 1900- och början av 2000-talet.

Så länge ABB:s före detta tegelbyggnad finns kvar är Nyköpings industrihistoria fortfarande närvarande i kvarteret Ribban. Därtill representerar den Cewe, ett av de många företag som är starkt förknippade med Nyköping. Tillsammans med bland annat ANA, Aktiebolaget Nyköpings Automobilfabrik, Nordiska Kompaniets verkstäder och AB Sunlight har Cewe gjort ett tydligt avtryck i den svenska 1900-talshistorien. Men i samtliga fall har verksamheterna förändrats eller försvunnit och kvar finns bara byggnaderna och berättelsen.

I fallet med Ribban 7 är platsens historia i det närmaste helt knuten till Cewe/ABB. Men planförslaget påverkar inte mer än den norra idag obebodda delen av kvarteret. Så länge fabriksbyggnaden är bevarad är förutsättningarna goda att även berättelsen bevaras.

BEFINTLIGA BYGGNADER

Till följd av att fastigheten Ribban 7 är obebyggd så kommer inga byggnader att påverkas direkt. Indirekt påverkas däremot ABB:s före detta fabriksbyggnad då den kommer att skymmas sett från norr. Tillsammans med de planerade bostadskvarteren kommer den också att hamna i ett nytt sammanhang med blandad stadsbebyggelse.

BYGGNADSVOLYMER OCH STADSSILUETT

Planförslaget medger ny bebyggelse i fyra till fem våningar. Det föreslagna våningsantalet följer Nyköpings kommuns ställningstaganden i översiktsplanen samtidigt som det förhåller sig både till de befintliga våningsantalen norr om Hamnvägen och den fjorton meter höga industribyggnaden i Ribban 5. De högre höjderna motiveras dels av Spelhagens storskaliga karaktär, dels av det större och delvis gröna gaturum som är avsett att skapas längs Hamnvägen. Byggnadshöjderna är också en del av den nya struktur som de föreslagna bostadskvarteren har, en struktur som medvetet skiljer sig från stadskärnans traditionella småskaliga kvarter.

Fotomontage sett från Arnöleden i söder med Ribban 5 till vänster och de föreslagna bostadskvarteren i Ribban 7 inlagda som grå volymer i bildens mitt.

Industribyggnadens byggnadsvolym är stor men höjden gör inte något avtryck i stadssiluetten. Med planförslaget kommer höjderna att öka men inte mer än att även de nya husen infogar sig i siluetten. De kommer inte att vara mer framträdande från viktiga vpunkter än de byggnader som redan omger planområdet och de kommer inte heller att skymma något av Nyköpings historiska landmärken. (Se vidare under rubriken "Samlad bedömning enligt miljöbalken 3 kap." på sidan 23).

GESTALTNING

Omgivningen runt Ribban 7 skiftar karaktär. I norr möter kvarteret Hamnvägen och staden med dess varierade och karaktärsskapande bebyggelse. I söder finns industribyggnaden av tegel i Ribban 5 och i väster industriområdet Idbäcken med det stora värmeverket och järnvägen. I öster möter Spelhagens stora men låga volymer som är tydligt fokuserade på funktion och utan omsorg om arkitektur eller stadskvaliteter.

Planförslaget hanterar mötet med den omgivande bebyggelsen utförligt i det bifogade gestaltningsprogrammet. Förslaget öppnar för möjligheten att ta upp karaktärsdrag i den omkringliggande bebyggelsen eller den bevarade fabriksbyggnadens modernistiska formspråk. Oavsett vilken gestaltning som slutligen väljs så kommer tillägget av nya bostadshus att bli den mest påtagliga kontrasten i förhållande till hur den tidigare industrimiljön ser ut idag. Valen av takform eller fasadmaterial kan dock anpassas till omgivningen och därmed skapa relationer mellan den befintliga bebyggelsen och den nya. Planförslaget medför också att större delen av dagens grönyta bebyggs inom fastigheten, men med ett bibehållande av grönstrukturen längs Hamnvägen.

PLANSTRUKTUR OCH STADSBILD

Kvarteret Ribbans nuvarande struktur är resultatet av historiska sammanslagningar av tomter och anläggandet av Arnöleden på 1980-talet. Det finns ingen egentlig planstruktur, det är istället skiftande behov och verksamheterna på platsen som styrt utvecklingen och därmed också strukturen. Den successivt minskande industriverksamheten har format stadsbilden till vad den är idag där tidigare hårdgjorda ytor och enklare förråds- och verksamhetsbyggnader ersatts av klippta gräsmattor och träd.

Med den föreslagna planen kommer Ribban 7 att få en stadsmässig struktur med tydliga bostads-kvarter som i högre grad relaterar till den centrala stadsbebyggelsen än industriområdet Spelhagen. Den västra delen av Hamnvägen kommer att få ett definierat gaturum med bostadsbebyggelse på båda sidor på ett liknande sätt som den redan har längre österut. Samtidigt integreras det gröna stråket på ett medvetet sätt i stadsbilden istället för att vara en konsekvens av att marken aldrig tagits i anspråk. På så vis förstärks dess redan betydande roll i gaturummet på samma sätt som allén öster om Arnöleden. (Se vidare under rubriken "Samlad bedömning enligt plan- och bygglagen 2 och 8 kap." på sidan 28).

SAMLAD BEDÖMNING ENLIGT MILJÖBALKEN 3 KAP.

Den utveckling av södra Nyköping som skett framförallt sedan början av 1940-talet har till stora delar raderat ut det historiska odlingslandskapet öster om Oxelösundsvägen. Först tog utbyggnaden av Spelhagen stora delar av Stora Kungsladugårdens odlingsmark i anspråk. Därefter tog anläggandet av motorvägen och utbyggnaden av industriområdet Idbäcken ytterligare stora delar i anspråk vilket ökade avståndet mellan det öppna landskapet och Spelhagen. Därför är det inte längre möjligt att vare sig uppleva eller se odlingslandskapet i området kring Ribban 7. Landskapets läsbarhet och möjligheten att förstå de kulturhistoriska sammanhangen i detta område är, kort sagt, obefintliga. De visuella sambanden saknas även sett från odlingslandskapet in mot Spelhagen, med undantag för områdets högsta byggnader, värmeverket och den före detta silon i hamnen.

Ortofoton med riksintresset Arnö-Stora Kungsladugården inringat med rött idag (ovan) och omkring 1960 (nedan). Här framgår hur stora delar av den historiska odlingsmarken som tagits i anspråk för bebyggelse under de senaste sextio åren. Innan anläggandet av Spelhagens industriområde ingick även markområdet söder om Hamnvägen i detta odlingslandskap. Ortofoton från www.lantmateriet.se 2022-05-03.

Stadens siluett nämns inte som ett uttryck för något av de två riksintressena men den låga bebyggelsen utgör en del av motivet till riksintresset Nyköping. Stadssiluetten betonas dock i länsstyrelsens kunskapsunderlag för Arnö-Stora Kungsladugården. Här står att *de höga historiska byggnaderna, bl.a. Nyköpingshus och stadens kyrkor, ska fortsatt dominera stadens siluett.*

Siluetten förändras beroende av varifrån man betraktar den och därmed förändras också de historiska byggnadernas roll i helheten. 2019 års stadssiluetthanalys redovisar flera vypunkter som bedömts som särskilt viktiga. Vid sidan av utsiktsplatserna på Kråkberget och Borgarberget står att *stadssiluetten upplevs framförallt ifrån vattenrummen samt från den västra infarten till staden*. Det står också att *på håll syns staden annars bäst från Östersjön eller väster där Kungsladugårdens öppna odlingsmarker möter staden och bidrar till en skarp kontrast mellan odlingslandskapet och stadsbebyggelsen*. Analysen lyfter också att *det finns ett mycket viktigt visuellt samband mellan Arnö och staden som även det på sätt och vis är del av stadssiluetten*.

Redovisningen på följande sidor är avsedd att belysa planförslagets påverkan på stadssiluetten. Vyerna är valda utifrån resonemanget ovan och bygger på länsstyrelsens kunskapsunderlag samt slutsatserna i 2019 års stadssiluetthanalys. Vyn från västra infarten till staden – Gumsbacken – har dock inte bedömts som relevant då Idbäckens industriområde skymmer sikten mot det aktuella planområdet. Fotomontagen, som är framtagna av Urban Minds, visar att de planerade bostadskvarteren förhåller sig till befintliga förhållanden utan att göra något avtryck i stadssiluetten.

- De historiska byggnadernas dominans i stadens siluett (bild 1-5).
- Hur stadssiluetten/planområdet upplevs från vattnet (bild 1).
- Hur stadssiluetten/planområdet upplevs från utsiktsplatserna, framförallt Borgarberget (bild 4).
- Hur stadssiluetten/planområdet upplevs från det öppna odlingslandskapet i väster (bild 2 och 3).
- Hur stadssiluetten/planområdet upplevs från Arnös öppna odlingslandskap (bild 5).

Bild 1. Vy mot väster från piren. Här är det Spelhagens bebyggelse samt det nya bostadsområdet Myntan på södra sidan av Stadsfjärden som dominerar siluetten. De uppstickande byggnaderna är värmeverket och den före detta silon i hamnen. De historiska byggnaderna i stadskärnan finns på avstånd till höger i bild. Industribyggnaden på Ribban 5 är knappt synlig och Ribban 7 döljs helt bakom den framförvarande bebyggelsen. Ett fotomontage med de planerade bostadskvarteren på Ribban 7 saknas för denna vy.

Bild 2. Vy mot Nyköping från Lindbacke i väster. Här syns Kungsladugårdens odlingsmark och industriområdet Idbäcken i förgrunden samt klockstapeln på Borgarberget, Alla helgonkyrkan, Nicolai kyrkas torn samt Kungstornet i siluetten. Tydligast är dock vattentornet. Enligt fotomontaget kommer inte den planerade bebyggelsen att bryta horisonten eller skymma någon av de historiska byggnaderna.

Bild 3. Vy från Lindbacke mot industriområdet Idbäcken i öster. På grund av skogsdungen på Lindbacke får man en bra överblick över mötet mellan odlingsmarken och staden först när man står vid kullens fot. Oxelösundsvägen gör ett tydligt avtryck i landskapet och stadssiluetten domineras av värmeverket. De historiska byggnaderna i stadskärnan syns inte från denna vy och det stora inslaget av träd gör att man inte ser särdeles mycket av stadskärnan över huvud taget. Ett fotomontage med de planerade bostadskvarteren på Ribban 7 saknas för denna vy.

Bild 4. Vy mot söder från Borgarberget. Här syns att den numera ombyggda silon i hamnen, Kungstornet, butiks- och bostadshuset på Storgatan samt värmeverket är de byggnader som tydligast avtecknar sig i siluetten. Enligt fotomontaget bryter inte den planerade bebyggelsen horisonten och den återfinns inte heller i närheten av de historiska landmärkena.

Bild 5. Vy mot Nyköping från sydväst med Arnös vidsträckta odlingsmarker i förgrunden. Här syns Lindbacke till vänster och Arnö gårdstomt till höger. Klockstapeln på Borgarberget går att urskilja men de slamfärgade väggarna gör att byggnaden smälter in i bakgrunden. Stadssiluetten domineras helt och hållet av värmeverket och dess vita fasader. Därutöver syns också vattentornet tydligt från denna vy. Enligt fotomontaget kommer inte de planerade byggnaderna på Ribban 7 att bryta horisonten eller skymma någon av de historiska byggnaderna i stadskärnan.

Baserat på studier på plats enligt redovisningen ovan kan det konstateras att den förhållandevis låga och jämna bebyggelsen i stadskärnan alltjämt präglar Nyköpings stadsbild. De vyer ur vilka de högre historiska byggnaderna tydligt avtecknar sig i siluetten är dock få. Den allra mest uppenbara är vyn från Borgarberget där de historiska byggnaderna har en betydande roll i siluetten. Utöver denna vy är det i huvudsak från det öppna landskapet väster om staden, mellan Lindbacke och Gumsbacken, som klockstaplarna, kyrkorna och Kungstornet blir tydliga. Från sydväst, söder och sydost dominerar värmeverket siluetten med sin höga höjd och stora volymer. De vita fasaderna bidrar till att byggnaden lätt hamnar i blickfånget, särskilt från det öppna landskapet i sydväst. Vattentornet och den före detta silon i hamnen utgör också dominanta inslag och blickpunkter. Silon syns tydligast från söder och sydost.

Även utblickarna från stadskärnan söderut domineras av värmeverket och silon. Men närheten till kyrkorna, klockstaplarna och Kungstornet gör att de får en naturligt framträdande roll i stadsbilden och siluetten. Värmeverket fungerar som ett landmärke både från Borgarberget och vallarna kring Nyköpingshus.

ARNÖ-STORA KUNGSLADUGÅRDEN (D56)

Den samlade bedömningen av planförslagets konsekvenser för riksintresset D56 Arnö-Stora Kungsladugården är att områdets kulturhistoriska värden förblir oförändrade. Landskapets läsbarhet, det vill säga möjligheterna att förstå och uppleva de riksintressanta kulturhistoriska sammanhangen är i praktiken obefintlig i området kring Ribban 7. De byggnadshöjder som är föreslagna kommer inte heller att bryta horisonten eller skymma några av stadens historiska landmärken enligt de fotomontage som redovisats. Bedömningen är därför att förslaget innebär en neutral påverkan. Riksintresset Arnö-Stora Kungsladugården kommer även fortsättningsvis att karaktäriseras av och återspegla det riksintressanta kulturhistoriska sammanhang som legat till grund för utpekandet.

NYKÖPING (D57)

I likhet med Arnö-Stora Kungsladugården är den samlade bedömningen av planförslagets konsekvenser för riksintresset D57 Nyköping att områdets kulturhistoriska värden förblir oförändrade vilket leder till en neutral påverkan. Planområdets placering i staden innebär ingen risk att nytillskotten dominerar över eller släcker ut de karaktärsdrag och samband som är avgörande för riksintresset. Den föreslagna bebyggelsen kommer att uppföras i en sent tillkommen del av staden som karaktäriseras av stora volymer och öppna strukturer utan koppling till stadskärnans traditionella småskaliga bebyggelse och rutnätsstruktur. De kontraster som redan finns kommer att råda även med ett genomförande av planförslaget. Således påverkas inte riksintressets läsbarhet i detta avseende. De föreslagna byggnadshöjderna kommer att få en ytterst begränsad påverkan på stadssiluetten enligt de fotomontage som presenterats och stadsbilden förändras endast kring Hamnvägen och norra delen av Arnöleden. Därav följer inte heller någon påverkan i detta avseende. Riksintresset Nyköping kommer även fortsättningsvis att karaktäriseras av och återspegla det riksintressanta kulturhistoriska sammanhang som legat till grund för utpekandet.

SAMLAD BEDÖMNING ENLIGT PLAN- OCH BYGGLAGEN 2 OCH 8 KAP.

Planförslaget för Ribban 7 följer de ställningstaganden som gjorts i översiktsplanen Nyköping 2040. Det gäller inte enbart innehållet och byggnadshöjderna utan även kommunens tolkning av mötet mellan stadens utvecklingsområden och de två riksintressena. Gestaltningsprogrammet betonar att en av förslagets stadsbyggnadsprinciper är småstadsmässighet samtidigt som bostadskvarteren fungerar som en länk mellan den historiska stadskärnan och 1900-talets storskaliga industribebyggelse. Intentionen är att förslaget skall förhålla sig till både till industriområdet Spelhagen och till stadskärnan avseende struktur, skala och gestaltning. Bostadskvarteren kommer att ta obebyggd mark i anspråk och placerar industribyggnaden på Ribban 5 i ett delvis nytt sammanhang.

Utvecklingen av Spelhagen mot att bli ett bostadsområde istället för ett industriområde har pågått sedan en längre tid vilket gör det naturligt att den fortsätter även väster om Arnöleden. Följden blir dock att industribyggnaden kommer att skymmas från det förnyade gaturummet längs Hamnvägen i norr. Det bevarade grönstråket längs Hamnvägen bidrar till en viss kontinuitet men framförallt till att skapa en annan karaktär kring bostadskvarteren än den som finns i den gamla stadskärnan.

Den samlade bedömningen är att planförslaget är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan enligt PBL 2 kap. 6§ och 8 kap. 9§.

Vy från Hamnvägen i öster mot Ribban 7 som platsen upplevs idag (ovan). Bilden i mitten visar en skiss från samma vy som följer planförslaget (Urban Minds). Den nedre bilden visar en sammanslagning av de två övre bilderna som kan ge en uppfattning om de planerade bostadshusens volym och höjd i relation till befintlig bebyggelse och stadsbilden.

KÄLLOR

Skrivna källor

Arnö-Stora och Lilla Kungsladugården (D56) – Kunskapsunderlag, Länsstyrelsen Södermanland 2014

Fördjupad översiktsplan för Nyköpings tätort och Skavsta, Nyköpings kommun 2013

Kulturhistoriska områdesbeskrivningar Nyköpings tätort, KMV Forum och Reuter Metelius Kulturmiljöspecialister 2019

Nyköping – Kulturhistorisk byggnadsinventering 2015–2016, Sörmlands museum 2016

Nyköping (D57) – Kunskapsunderlag, Länsstyrelsen Södermanland 2014

Stadssiluetanalyt Nyköpings tätort, KMV Forum och Reuter Metelius Kulturmiljöspecialister 2019

Översiktsplan Nyköping 2040, Nyköpings kommun 2022

Internet

www.bildarkiv.nykoping.se

www.digitaltmuseum.se

www.lantmateriet.se

www.nykoping.se